

К. В. Оверковськийаспірант Донецького національного університету
імені Василя Стуса**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
«ПРАВА ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ»**

Ключові слова: права промислової власності, майнові права, об'єкти промислової власності, виключні права, інтелектуальна власність.

Економічний розвиток країни вимагає подальшого вдосконалення правового регулювання відносин щодо використання результатів інтелектуальної діяльності, в тому числі у сфері промислової власності. Права промислової власності дають можливість суб'єкту господарювання ефективно використовувати винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки в господарському обороті, що впливає на його економічний розвиток і участь в конкурентній боротьбі. Тому для належного врегулювання процесів здійснення прав промислової власності та залучення їх до господарського обороту важливе значення має визначення поняття і сутності таких прав.

Проблематика визначення прав інтелектуальної власності взагалі та прав промислової власності зокрема розглядалась у наукових працях таких вчених як В. А. Дозорцев [1], О. П. Сергєєв [2], О. П. Орлюк [3], І. Ф. Коваль [4], Ю. Є. Атаманова [5], О. С. Яковлев [6], Р. Є. Еннан [7] та ін. В науковій літературі для позначення цих прав використовуються поняття «права на об'єкти промислової власності», «майнові права на об'єкти промислової власності», «права промислової власності», «виключні права», які застосовуються для узагальненого позначення прав на групу об'єктів інтелектуальної власності, які належать до промислової власності. Проте, визначення поняття «права промислової власності» залишається недостатньо розробленим.

На законодавчому рівні термін «промислова власність» закріплений в назві і змісті Паризької конвенції про охорону промислової власності (далі – Конвенція), яка набула чинності для України 25 грудня 1991 р., проте визначення цього поняття у зазначеному міжнародному акті не наводиться. У внутрішньому національному законодавстві також не міститься визначення поняття «права промислової власності», а закріплюється лише загальний перелік «об'єктів прав інтелектуальної власності», які застосовуються у сфері господарювання: винаходи та корисні моделі; промислові зразки; сорти рослин та породи тварин; торговельні

марки (знаки для товарів і послуг); комерційне (фірмове) найменування; географічне зазначення; комерційна таємниця; комп'ютерні програми; інші об'єкти, передбачені законом (ч. 1 ст. 155 Господарського кодексу України (далі – ГК України)).

Вищенаведене вказує на актуальність наукової розробки визначення поняття «права промислової власності».

Метою статті є уточнення визначення поняття «права промислової власності».

Для досягнення мети дослідження необхідно, насамперед, з'ясувати поняття «промислова власність». Промислова власність (з англ. *industrial property*) – це одна зі складових інтелектуальної власності. У вищевказаній Конвенції наводиться перелік об'єктів промислової власності: патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та вказівки про походження чи найменування місця походження, а також припинення недобросовісної конкуренції (п. 2 ст. 1).

В ч. 1 ст. 155 ГК України, не дивлячись на широку назву («об'єкти прав інтелектуальної власності») фактично перелічені лише об'єкти промислової власності, а саме: винаходи та корисні моделі; промислові зразки; сорти рослин та породи тварин; торговельні марки (знаки для товарів і послуг); комерційне (фірмове) найменування; географічне зазначення; комерційна таємниця; комп'ютерні програми; інші об'єкти, передбачені законом.

На відміну від законодавства, в науковій літературі термін «промислова власність» отримав більш ґрунтовну розробку. Так, промислова власність розуміється як історично сформоване поняття, яке позначає систему відносин, що складаються у зв'язку з приналежністю нематеріальних благ, що існують у формі технічних, художньо-конструкторських і біологічних рішень, позначень, знаків індивідуалізації учасників цивільного обігу і вироблену ними продукцію [11, с. 463]. І. Ф. Коваль визначає поняття «промислова власність» як суспільні (виробничо-економічні) відносини, котрі складаються з приводу монопольного використання товаровиробником охоронюваних правом інтелектуальних (науково-технічних) рішень, ринкових ідентифікаторів у процесі організації і здійснення своєї господарської діяльності, а також щодо надання такої можливості іншим заінтересованим суб'єктам [4, с. 18].

У більш вузькому значенні під промисловою власністю розуміють права, що стосуються винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань, зазначень походження товарів, а також захист від недобросовісної конкуренції [3, с. 319–320]. П. Б. Мегс та О. П. Сергєєв під промисловою власністю розуміють виключні права, що реалізуються у сфері виробництва, торгового обігу, надання послуг [2, с. 19]. Л. П. Ануфрієва

стверджує, що промислова власність – це виключні права на використання нематеріальних благ, які є результатом творчої діяльності в різноманітних сферах, пов'язаних з матеріальним виробництвом, торгівлею, послугами [12, с. 424].

Таким чином, як вбачається з наукових джерел, існує два підходи до розуміння промислової власності: 1) як суспільних відносин, що складаються з приводу об'єктів промислової власності; 2) як виключних прав на зазначені об'єкти. Враховуючи, що результати інтелектуальної науково-технічної творчості мають нематеріальну природу, для введення їх в оборот як об'єктів ринкових відносин такі нематеріальні результати мають бути виражені та закріплені у вигляді певного абсолютного права. В даному випадку таким абсолютним правом виступають «виключні права», якими є майнові права на відповідні результати науково-технічної творчості і засоби індивідуалізації. Реалізація правомочності розпорядження нематеріальними результатами досягається за допомогою введення в господарський оборот виключних прав. Оскільки «виключні права», з точки зору їх оборотоздатності в господарському обігу, дозволяють реалізувати майновий (комерційний) інтерес правовласника в отриманні доходів від використання результатів науково-технічної творчості, слід погодитись з вищезазначеною точкою зору, що промислова власність це фактично і є сукупність виключних прав на результати науково-технічної творчості, які використовуються у сфері господарювання.

В законодавстві визначено родові поняття до прав промислової власності – «право інтелектуальної власності». У ч. 1 ст. 418 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) передбачено, що право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Враховуючи, що промислова власність є складовою інтелектуальної власності, та виходячи зі змісту ч. 2 ст. 418 ЦК України (склад права інтелектуальної власності), можна зробити висновок, що права промислової власності також складаються з особистих немайнових прав та (або) майнових прав. Законодавець розподіляє права промислової власності на групи: особисті немайнові і майнові права, які різняться між собою за функціональним призначенням та критерієм оборотоздатності. Отже, у загальному вигляді право промислової власності – це сукупність особистих немайнових та (або) майнових прав на результати науково-технічної творчості і засоби індивідуалізації, визначені законом.

Особисті немайнові права на об'єкти промислової власності за загальним правилом не можуть відчужуватись (ч. 4 ст. 423 ЦК України). За функціональним призначенням особисті немайнові права забезпечують духовні потреби творця, індивідуалізацію особистості. Для цих прав характерні: невідчужуваність, абсолютний характер, відсутність майнового змісту, неможливість грошової оцінки тощо. Тому особисті немайнові права не можуть бути об'єктами господарського

обороту і відповідно використовуватись в господарській діяльності з метою отримання прибутку.

Загальні положення щодо майнових прав на об'єкти промислової власності закріплені в ст. ст. 424, 464, 490, 495 ЦК України, ст. ст. 156–162 ГК України та нормах спеціальних законів про особливості охорони прав на різні об'єкти промислової власності. При цьому в нормах ЦК України використовується словосполучення «майнові права інтелектуальної власності», нормах ГК України – «правомочності щодо використання винаходу», а в нормах спеціальних законів – «права, що впливають з патенту», «права, що впливають з свідоцтва» та інші. Отже, в законодавстві застосовується різна термінологія для позначення одного і того ж явища – майнових прав на об'єкти промислової власності.

З цього приводу слід погодитись із І. Ф. Коваль, що перелік «прав, що впливають з патенту» у спеціальних нормах та загальна конструкція «майнові права на ... », що застосовується в ЦК України, призводить до неоднозначних висновків щодо їх природи: у наведеному законодавчому контексті вони більше нагадують самостійні права патентовласника, аніж правомочності одного суб'єктивного права на об'єкт промислової власності [13, с. 17]. Як відмічає А. С. Яковлев суб'єктивне право надає суб'єкту кілька можливостей (правомочностей): правомочності на власні дії, правомочності вимагати певної поведінки від інших осіб, правомочність на захист [6, с. 26].

На відміну від національного законодавства, в законодавстві інших країн, зокрема, Цивільному кодексі Російської Федерації (ст. 1229) [14], Цивільному кодексі Республіки Білорусь (ст. 983) [15], Цивільному кодексі Республіки Казахстан (ст. 964) [16] для позначення майнових прав на об'єкти інтелектуальної (промислової) власності більш вдало використано поняття «виключне право», яке включає правомочності суб'єктивного права – використовувати право у будь-який незаборонений спосіб, дозволяти або забороняти використання іншим особам, вживати заходів щодо захисту своїх прав, що відповідає вищезгаданій конструкції суб'єктивного права: правомочності на власні дії; правомочності на чужі дії; правомочність на захист.

З наведеного слідує, що на рівні національного законодавства термін «майнові права промислової власності» не закріплений, тим більше не вироблено єдиного підходу щодо змісту майнових прав промислової власності, які виражені у вигляді суб'єктивного виключного права. Для забезпечення правових засад ефективного використання в господарському обороті об'єктів промислової власності доцільно закріпити в законодавстві термін «майнові права промислової власності» та визначити єдиний підхід щодо змісту майнових прав промислової власності.

В науковій літературі вживаються різні поняття для позначення майнових прав на об'єкти промислової власності, зокрема «майнове право», «права на об'єк-

ти промислової власності», «майнові права на об'єкт промислової власності», «виключні права» тощо. Так, як зазначає А. С. Яковлев, майнове право – це суб'єктивне цивільне право, яке належить суб'єкту цивільного права, що виступає засобом реалізації майнового інтересу, що має грошову оцінку, що набувається на підставі угод чи інших юридичних фактів і володіє ознакою відчужуваності [6, с. 71]. Науковці у сфері господарського права зазначають, що до сфери господарювання залучаються лише майнові права, яким властивий майновий та відчужуваний характер. Ця категорія прав забезпечує можливість суб'єкта господарювання залучати інтелектуальні об'єкти, які є нематеріальними за своєю сутністю, до економічного обороту [17, с. 223].

І. Ф. Коваль права на об'єкти промислової власності визначає як «узагальнене вираження сукупності спільних за правовою природою і змістом майнових суб'єктивних прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку, комерційне найменування, географічне зазначення» [4, с. 45]. При цьому під майновим правом на об'єкт промислової власності (виключне право) дослідниця розуміє цілісне правове утворення (суб'єктивне право), що охоплює сукупність елементів – правомочностей, які опосередковують забезпечені законом можливості правовласника щодо використання об'єкта промислової власності у процесі здійснення господарської діяльності, надання дозволу на його використання іншим особам, відчуження права, заборони використання охоронюваного об'єкта іншими особами без дозволу правовласника, а також захисту права в разі порушення, невизнання чи оспорювання [4, с. 46].

Представляють інтерес напрацювання науковців, які вказують на основні ознаки (властивості) майнових прав промислової власності. Так, майнові права на об'єкти інтелектуальної власності мають загальні риси, які залежно від конкретного результату творчості можуть набувати певної специфіки: 1) є різновидом абсолютних прав; 2) їхня дія обмежена, як правило, певним терміном, після спливу якого об'єкт переходить до суспільного користування; 3) дія майнових прав на значну кількість об'єктів інтелектуальної власності обмежена певною територією, на якій виникли права (видано патент, свідоцтво) [17, с. 220].

Ю. Є. Атаманова доводить, що для можливості брати участь у цивільному обороті права на об'єкти промислової власності мають відповідати певним умовам (критеріям оборотоздатності), а саме: виключності; корисності; відчужуваності; можливості грошової оцінки; інвестиційній привабливості [5, с. 11].

В. А. Дозорцев до властивостей виключних прав відносив: нематеріальний характер; комерційну цінність; приналежність до об'єктів економічного обороту; естетичний чи інформаційний зміст; можливість відособлення (можливість участі в обороті – авт.) [1, с. 38].

Стосовно такої ознаки майнових виключних прав, як відсутність матеріально-речової форми слід зупинитися детальніше, оскільки на сьогодні існує незгодженість між деякими нормами законодавства, які встановлюють правовий режим інтелектуальних прав.

Проблема відсутності єдиної законодавчої концепції щодо правового режиму охорони прав на об'єкти промислової власності пов'язана із пануванням в юридичній науці двох теорій, а саме «пропріетарної» теорії (з англ. *property* – власність, майно) та теорії виключних прав. Як зауважується в літературі, на відміну від правового поля інтелектуальної власності будь-якої іншої країни, на якому діють норми права тільки однієї з існуючих теорій, на правовому полі України одночасно діють два ці інститути права [18]. Зазначене, в свою чергу є підставою виникнення протиріч та колізій між нормами чинного законодавства, що відповідно негативно впливає на стан та динаміку розвитку сфери інтелектуальної власності. Так, ч. 2 ст. 190 ЦК України передбачає, що майнові права визнаються «речовими правами», при цьому у ст. 424 ЦК України визначені майнові права інтелектуальної власності, з чого за логікою законодавця слідує, що майнові права інтелектуальної власності також є речовими правами. Однак, з таким висновком погодитись складно, виходячи з наступного.

Майнові права не належать до категорії речей. З огляду на положення ч. 1 ст. 190 ЦК України, речі та майнові права являють собою різні об'єкти, які входять до складу майна. Також законодавець прямо передбачає, що право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного (ч. 1 ст. 419 ЦК України). Тобто слід розрізняти право інтелектуальної власності (виключні майнові права) та право власності на річ. Річ є предметом матеріального світу (ч. 1 ст. 179 ЦК України), однак майнові права інтелектуальної власності не можуть вимірюватися за допомогою таких речових (фізичних) категорій як вага, розмір, колір, форма тощо. На відміну від майнових прав інтелектуальної власності, дія права на річ у просторі і часі необмежена. Майнові права не піддаються амортизації та зносу, на відміну від речових прав можуть бути предметом використання необмеженим колом осіб тощо. Таким чином, права інтелектуальної (промислової) власності не є речовими правами.

З цього приводу в юридичній науці встановлено, що виключне право – це абсолютне право на нематеріальний результат інтелектуальної діяльності, на відміну від матеріальних об'єктів, для яких діє право власності. Саме це право стали закріплювати на об'єкти, введення яких в економічний оборот ставало необхідним [6, с. 70]. Як справедливо стверджує Л. В. Щеннікова, «результати інтелектуальної діяльності, хоча і є об'єктами цивільного права, але є об'єктами особливого роду. Їх не можна розглядати в якості різновиду речей. Літературний твір, який має матеріальну форму книги, стає річчю і об'єктом права речового.

Однак комплекс виключних прав на літературний твір буде зовсім іншим. ... Таким чином, до поняття «рiч» ми не будемо відносити об'єкти, не матеріальні за своєю суттю, а саме результати творчої діяльності» [19, с. 48–49].

В. А. Дозорцев, розробник теорії «інтелектуальних прав», зазначав, що право власності (речове право) не підходить для нематеріальних результатів інтелектуальної діяльності з огляду на особливості, притаманні нематеріальним результатам інтелектуальної діяльності: можливість одночасного використання об'єкта необмеженим колом осіб, відсутність фізичної амортизації, територіальна та часова обмеженість [1, с. 37–38].

Р. С. Еннан, характеризуючи права на результати інтелектуальної діяльності, наводить додаткові особливості цих прав: на відміну від речових прав, на виключні права не поширюється давність володіння, вiндикація, специфікація, амортизація; виключні права мають строковий характер. Також автор доходить висновку, що виключне право на результати інтелектуальної діяльності відрізняється від речового права за суб'єктами, об'єктами, змістом та здійсненням суб'єктивних прав та обов'язків їхніх носіїв, специфікою їх захисту [7, с. 8–9].

Виходячи з вищенаведеного, слід цілком погодитись з прибічниками теорії виключних прав, а враховуючи ознаки, притаманні майновим правам інтелектуальної власності, можна зробити висновок, що правовий режим права власності (речових прав) не може бути застосований до прав інтелектуальної власності (виключних прав).

На підставі аналізу вищезазначених доктринальних підходів щодо розуміння правової природи і поняття майнових прав промислової власності можна виділити такі характерні ознаки цих прав: нематеріальний характер; вартісний характер (здатність бути оціненими); можуть бути об'єктами господарського обороту, є відчужуваними; виключність (наявність у правовласника певної монополії); строковість та територіальна обмеженість.

При цьому слід врахувати, що одним із функціональних призначень об'єктів промислової власності є їх застосування у сфері виробництва, виготовлення та реалізації продукції, виконання робіт чи надання послуг, тобто у сфері господарської діяльності. Тому слід цілком погодитись з висновком І. Ф. Коваль, що право промислової власності має галузеву ідентифікацію як інститут господарського права [4, с. 96].

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що у широкому розумінні «права промислової власності» – це сукупність особистих немайнових та (або) майнових прав на результати науково-технічної творчості, визначені законом.

У вузькому розумінні, з точки зору участі прав промислової власності в господарському обороті, «права промислової власності» доцільно визначити як сукупність майнових (виключних) прав на об'єкти промислової власності.

Майнове право на об'єкт промислової власності включає такі правомочності: право на використання об'єкта промислової власності; виключне право дозволяти використання об'єкта промислової власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта промислової власності, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права промислової власності, встановлені законом.

З урахуванням наведеного вище, доцільно внести зміни до положень законодавства, які закріплюють правову природу та видову приналежність майнових прав промислової власності:

друге речення ч. 2 ст. 190 ЦК України викласти в такій редакції: «Майнові права визнаються речовими правами, окрім випадків, передбачених законом»;

статтю 419 ЦК України доповнити частиною 4 такого змісту: «До прав інтелектуальної власності не застосовуються положення книги 3 цього Кодексу, якщо інше не встановлено законом»;

частину 1 ст. 133 ГК України викласти в такій редакції: «Основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність, становлять: право власності та інші речові права – право господарського відання, право оперативного управління; майнові права на об'єкти промислової власності»;

закріпити в ГК України перелік об'єктів промислової власності, визначення поняття «майнові права промислової власності».

Внесення зазначених змін забезпечить системне закріплення в законодавстві поділу прав інтелектуальної власності на авторські права і права промислової власності, які мають суттєву специфіку правового режиму, що, у свою чергу сприятиме більш ефективному використанню прав промислової власності в господарському обороті та їх захисту.

1. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей / Исслед. центр частного права. Москва : Статут, 2005. 416 с.

2. Мэггс П. Б., Сергеев А. П. Интеллектуальная собственность. Москва : Юристъ, 2000. 400 с.

3. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: підручник / О. П. Орлюк та ін. ; за ред. О. П. Орлюк та ін. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.

4. Коваль І. Ф. Господарсько-правове регулювання відносин у сфері промислової власності: монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2013. 640 с.

5. Атаманова Ю. С. Права промислової власності як форма участі в господарських товариствах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків., 2003. 211 с.

6. Яковлев А. С. Имущественные права как объекты гражданских правоотношений. Теория и практика. Москва: «Ось-89», 2005, 192 с.

7. Еннан Р. С. Права на результати інтелектуальної діяльності: зміст та сутність. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2011. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Трив_2011_6_3 (дата звернення 26.05.2019).

8. Цивільний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
9. Господарський кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
10. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року (дата набрання чинності для України 25 грудня 1991 р.). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_123 (дата звернення 26.05.2019).
11. Васильев Е. А., Зайцева В. В., Костин А. А. и др. Гражданское и торговое право капиталистических государств. Учебник. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Международные отношения, 1993. 560 с.
12. Ануфриева Л. П. Международное частное право: Особенная часть в 3 т. Москва: БЕК, 2000. Т. 2. 2000. 656 с.
13. Коваль І. Ф. Характеристика прав на об'єкти промислової власності відповідно до загальної моделі суб'єктивного права. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 6. С. 14–21.
14. Цивільний кодекс Російської Федерації. Частина 4 від 18.12.2006 р. № 230-ФЗ. *Офіційний веб-сайт компанії «Консультант Плюс»*. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_64629/4f084f0ca9455af0c226715f0cc1ca3059d43411/ (дата звернення 26.05.2019).
15. Цивільний кодекс Республіки Білорусь від 07.12.1998 р. *База даних «Кодекси Республіки Білорусь»*. URL: <http://гражданский-кодекс.бел/statya-47-1> (дата звернення 26.05.2019).
16. Цивільний кодекс Республіки Казахстан від 27 грудня 1994 р. *База даних «Законодавство Республіки Казахстан»*. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061&doc_id2=1006061#pos=1;-8&pos2=1108;59 (дата звернення 26.05.2019).
17. Господарське право: практикум / А. Г. Бобкова (кер. авт. кол.), Ю. О. Моїсєєв, Ю. М. Павлюченко та ін.; за заг. ред. А. Г. Бобкової. Харків: Право, 2018. 592 с.
18. Коноваленко В. Интеллектуальная собственность по-украински. *Зеркало недели*. № 35 (664). 22–28 сентября 2007 г. URL: https://zn.ua/LAW/intellektualnaya_sobstvennost_po_ukrainski.html (дата звернення 26.05.2019).
19. Щенникова Л. В. Вещное право: Учебное пособие. Пермь : Изд-во Пермского университета, 2001. 240 с.